

XOTIN-QIZLAR JINOYATCHILIGI

O'rinboyeva Sevinch Shavkat qizi

“Berdaq” nomidagi Qoraqalpoq Davlat Universiteti
Sotsiologiya yo'nalishi 2-kurs talabasi.

Zaretdinova Nesibeli Kurbanbaevna

Ilmiy rahbar: QMU “Ijtimoy fanlar” kafedrası docenti (Phd).

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14019641>

Annotatsiya. Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasi va Qoraqalpog'iston Respublikasida so'nggi yillar davomida ayollar jinoyatchiligining ortib borilishi va unga qarshi ko'rilayotgan chora-tadbirlar o'z ifodasini topgan.

Kalit so'zlar: jinoyatchilik, ayollar jinoyatchiligi, kiberjinoyat, o'z joniga qasd qilish, uyushgan jinoyat.

WOMEN'S CRIME

Abstract. This article describes the increase in women's crime in the Republic of Uzbekistan and the Republic of Karakalpakstan in recent years and the measures taken against it.

Key words: crime, women's crime, cybercrime, suicide, organized crime.

ЖЕНСКАЯ ПРЕСТУПНОСТЬ

Аннотация. В данной статье описывается рост женской преступности в Республике Узбекистан и Республике Каракалпакстан за последние годы и меры, принимаемые против нее.

Ключевые слова: преступность, женская преступность, киберпреступность, самоубийство, организованная преступность.

Ilmiy-nazariy jihatdan jinoyatchilikni o'rganilishiga bo'lgan qiziqish asosan o'tgan XX asrning 70-80-yillariga to'g'ri keladi. Chunki aynan shu davrlarda uyushgan jinoyatchilikning alomatlarini jinoyat qonunchiligi nuqtai nazaridan dastlabki ilmiy va huquqiy baholashlar yuzaga kelganini ko'rish mumkin ¹.

Uyushgan jinoyatchilikning nafaqat mamlakatimizda, balki jahon miqyosida ijtimoiy-huquqiy, qolaversa, siyosiy nuqtai nazardan ko'rib chiqilishi va baho berilishi uning turli ijtimoiy-tabiiy fanlarning tadqiqot obyektiga kirib borayotganligining o'ziyiq bu muammoning naqadar dolzarbligini ko'rsatadi. Uyushgan jinoyatchilikning oldini olish va unga yo'l qo'ymaslikning yana bir jihatdan ularning amaliy jihatdan oldini olish chora-tadbirlarini samarali qo'llashdan ham iboratdir.

Hozirgi kunda eng ko'p uchrayotgan jinoyat turi bu kiberjinoyat bo'lib hisoblanadi. ²

Kiberjinoyat — kompyuter va tarmoqning birgalikdagi aloqasi ostida sodir etiluvchi jinoyat turi. Kompyuter jinoyat paytida maqsadli yo'naltirilgan qurol vazifasini bajarib beradi.

Kiberjinoyat kimningdir xavfsizligi va moliyaviy saviyasiga zarar yetkazish maqsadida sodir etiladi. Maxfiy ma'lumotlar qonuniy tarzda himoyalangan holatda yuz beruvchi kiberjinoyatlar bilan bog'liq ko'pgina jinoyatlar mavjud.

¹ <https://oltinsoy.uz> sayti

² <https://uz.m.wikipedia.org> “Kiberjinoyat”

Xalqaro miqyosda hukumat ham, nodavlat subyektlar ham kiberjinoyatlar, jumladan, josuslik, moliyaviy o'g'irlik va boshqa transchegaraviy jinoyatlar bilan shug'ullanadi.

Jinoyatning hamma turi insoniyat uchun xavfli va zararli hisoblanadi.³ Shu boisdan azal-azaldan o'g'irlik, qotillik qilganlarga og'ir jazo qo'llangan, maqsad: xalq bundan o'rnak olsin va hech kim buni takrorlamasin degan tushuncha bo'lgan. Ayollar jinoyati bugun erkaklar o'rtasidagi jinoyatdan ham xavfliroq tus olmoqda. Gap jabrlanuvchiga yetkazilgan zarar miqdori haqida ketmayapti, balki jinoyatchi ayolning oilasi, u tarbiyalaydigan kelajak haqida ketyapti.

⁴ "Ayollar jinoyati" tushunchasi 20-asrda paydo bo'lgan bo'lib, u umumiy jinoyatlarning bir qismi sifatida qaraladi hamda erkak jinsidagi shaxslar tomonidan sodir etilgan jinoyatlardan psixologik, biologik va fiziologik jihatdan farqlanadi. Sud amaliyoti shuni ko'rsatadiki, dunyo miqyosida statistik jihatdan keng tarqalgan ayollar jinoyatlari sarasiga o'g'irlik, firibgarlik, o'zlashtirish va giyohvand moddalar savdosi, fohishalik, odam o'ldirish jinoyatlari kiradi. Jinoyatchi ayollarning bu turdagi jinoyatlarni sodir etishlarida umumkiy xususiyat mavjud bo'lib, ko'plab kriminalist olimlarning fikricha, bu turdagi jinoyatlarni sodir etishga moyillik jinoyatchi ayollar uchun subyektiv tomondan osonlik bilan amalga oshirilishi bilan bog'liq.

Masalan, o'g'irlik, firibgarlik, o'zlashtirish va rastrata kabi jinoyatlar sodir etishda ko'proq jismoniy mehnat emas, balki aqliy faollik talab etiladi. O'z o'rnida jinoyatchi ayollar ruhiyati yengil hayotga erishish uchun turli hiylalar o'ylab topish, qonunni chetlab o'tishning yangidan yangi yo'llarini izlash hamda jinoyatni sodir etishning o'ziga xos usullaridan foydalanishga undaydi.

Shuningdek, jinoyatchi ayolning emotsional holati ular tomonidan sodir etiladigan jinoyatni subyektiv va obyektiv tomonidan erkak jinoyatchi tomonidan sodir etiladigan jinoyatlardan farqlash imkonini beradi. Ozodlikdan mahrum qilish joylarida saqlanayotgan ayollarning atigi 22,8 foizining oilasi bor. Yangi tug'ilgan bolasini o'ldirgan jinoyatchilar orasida nikoh munosabatlarida bo'lgan ayollarning eng kami bor. Aytib o'tish kerakki, qamoq jazosiga hukm qilingan ayollarning ko'pchilik qismi (67,7%) bolali, har to'rtinchi ayol esa ikki yoki undan ko'p bolali. Ular orasida yolg'iz onalar ko'p.

Ayollar jinoyati - bu ayollar tomonidan sodir etilgan jinoyatlar majmui.⁵ Ayollar jinoyatchiligi - bu jinoyatning bir qismi bo'lib, u bir qancha sifat va miqdoriy xususiyatlar, jinoyatchilik omillarini belgilovchi bir qancha shaxsiyat xususiyatlarining o'ziga xosligi bilan ajralib turadi. Shunga ko'ra, ayollar jinoyatchiligining oldini olish ham o'ziga xos xususiyatga ega.

Jinoyat sodir etgan shaxslarning umumiy sonidagi ayollar ulushi kam, taxminan 15%. Shu bilan birga, ayollar jinoyati tarkibi erkak jinoyatchiligidan, asosan, kasbiy faoliyat bilan bog'liq bo'lgan yollanma jinoyatlarning ko'payishi bilan farq qiladi: o'zlashtirish yoki o'zlashtirish yo'li bilan o'g'irlik, o'g'irlik, firibgarlik va mulkka qarshi boshqa jinoyatlar. So'nggi yillarda bu iqtisodiy faoliyat sohasidagi jinoyatlarning ko'payishi, shuningdek, jinoyatchi ayollarning kasbiy faoliyati bilan bog'liq: noqonuniy bank faoliyati, noqonuniy ravishda kredit olgan tashkilot bilan soliq to'lashdan bo'yin tovlash, noqonuniy biznes. Shu bilan birga, ayollar jinoyati tarkibida bu toifadagi jinoyatlar erkaklar jinoyati tarkibidagi tegishli jinoyatlar nisbati bilan solishtirganda ancha yuqori.

³ <https://cyberleninka.ru> "Ayollar tomonidan sodir etilgan jinoyatlarning kriminolistik tavsifi"

⁴ <https://kiberlonika.ru> saysi "Ayollar tomonidan sodir etilgan jinoyatlar"

⁵ <https://cyberleninka.ru> "Ayollar tomonidan sodir etilgan jinoyatlarning kriminolistik tavsifi"

Ayollarning ushbu jinoyatlarni sodir etishda yuqori jinoyat faolligi, ko'pincha bu jinoyat harakatlari iqtisodiyotning feminizatsiyalangan sohalarida sodir bo'lishi bilan izohlanadi, masalan, savdo, bank, maishiy xizmatlar va pul munosabatlari.

Ko'pgina hollarda ayol jinoyatchiligiga uni o'rab turgan muhiti ta'sir ko'rsatadi. Masalan, doimiy ish joyining yo'qligi, oylik maoshining pastligi, turli madaniy hordiq chiqarishga moddiy ahvoli yo'l qo'ymasligi, doimiy yetishmovchilik ayollarni jinoyat sari yetaklovchi omillar hisoblanadi. Eng asosiy sabablar jumlasiga esa mutasssil ruhiy zarbalar, alkohol mahsulotlarini iste'mol qilish va shaxsiy adovat kabilar kiradi. Ayollar jinoyatchiligini shaxsini o'rganishda olimlar tomonidan ikki xil nazariyalar ilgari suriladi: A.Kettlening fikriga ko'ra, ayollarning jinoyat olamiga kirishga ular yashagan ijtimoiy muhit, turmush tarsi, tanlagan kasbi, yoshi, ma'lumoti va boshqa umumiy holatlar sabab bo'ladi. Uni o'rab turgan tashqi muhit esa jinoyat sodir etishga faqatgina turtki vazifasini o'taydi deya ta'kidlaydi olim.

Ayollar jinoyatchiligining tarkibi zo'ravonlik jinoyatlarining nisbatan past darajasi bilan ajralib turadi, ular asosan oilaviy va kundalik hayotda sodir bo'ladi. Shu bilan birga, shuni ta'kidlash kerakki, so'nggi yillarda ayollar o'rtasida bunday zo'ravonlik jinoyatlarining soni ortib bormoqda: aksariyat hollarda ular salomatlikka ozgina zarar etkazish, kaltaklash, qotillik tahdidlarini o'z ichiga oladi. Ayollarning zo'ravonlik jinoyati asosan oilaviy va maishiy xarakterga ega bo'lishiga qaramay, so'nggi yillarda ayollarni yollanma maqsadlar uchun qotillik qilish holatlari ko'paymoqda, talonchilik bilan bog'liq.

So'nggi yillarda giyohvand moddalar savdosi bilan bog'liq jinoyatlarda ayollarning jinoiy faolligi oshdi; shu bilan birga, ular ko'pincha bir guruh shaxslar tomonidan sodir etilgan bunday jinoyatlarning tashkilotchilari sifatida harakat qilishadi. Umuman olganda, jinoyat sodir etganlar orasida ayollar ulushi past: 2020-yilda bu taxminan 15,5%ni tashkil etdi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, jinoyatchi ayollarning yarmidan ko'pi 30 va undan katta yoshdagi jinoyatlar. Bu guruh ayollari orasida yolg'iz ayollar ko'p, bunga oilaviy aloqalarning uzilishi va ota-onasining o'limi guvohlik beradi. Shu bilan birga, olimlar keksa va hatto keksaygan jinoyatchilar, shuningdek I va II guruh nogironlari ulushi oshganini qayd etishmoqda.

Taxminan teng miqdordagi ayollar jinoyat sodir etilgan vaqtda turmush qurgan va turmushga chiqmagan. Shu bilan birga, ayolga qo'yiladigan jazo turi oilaning keyingi saqlanib qolishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Jinoyat sodir etgan ayollarning ta'lim darajasiga kelsak, vaziyat quyidagicha: hozirgi vaqtda o'rta maxsus va oliy ma'lumotli (shu jumladan to'liq bo'lmagan) mahkumlar sonining biroz o'sishi kuzatilmoqda. Va bu shuni anglatadiki, ayollar jinoyat sodir etilgan vaqtda o'z ixtisosiga ega bo'lishgan.

Bu tendensiyaga qaramay, sudlangan ayollarning qariyb 25 foizi to'liq umumiy ma'lumotga ega emas. Qiziqarli holat shundaki, jinoyatlarning yarmi ayollar tomonidan yetakchisi erkak bo'lgan kichik (3 kishigacha) jinoiy guruh tarkibida sodir etilgan. Tanlangan kriminologik tadqiqotlar va statistika shuni ko'rsatadiki, jinoyatchilar orasida ayollar erkaklarnikidan ancha kichikdir. Ayol jinoyatchilar orasida eng katta guruhni 30 yoshgacha bo'lgan shaxslar egallaydi (taxminan 48%). Ammo alohida toifalar orasida turli yosh guruhlarining nisbati boshqacha bo'lishi mumkin. Ma'lumki, pora oluvchilar va katta o'g'rilar orasida o'rta va keksa yoshdagi odamlar ustunlik qiladi va ular retsivist ayollar orasida ko'proq. 30-40 yoshda ayollar ijtimoiy ishlab chiqarishda eng faol ishtirok etadilar va ularning ijtimoiy aloqalari ortib bormoqda.

Zo'ravonlik bilan jinoyat sodir etgan ayollar orasida eng katta guruhni 18-24 yoshdagilar egallaydi, 30-40 yoshdagilar taxminan olti foizni egallaydi. Zaharli va giyohvandlik, alkogolli mastlik holatida jinoyat sodir etgan ayollarning nisbati erkaklar uchun mos keladigan ko'rsatkichlarga o'xshaydi va jinoyat sodir etganlarning umumiy sonining taxminan 1% va 20% ni tashkil qiladi. Bugungi kunda ayollar mehnati, birinchi navbatda, iqtisodiyot tarmoqlari va ish haqi darajasi past bo'lgan faoliyat turlariga beriladi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, ayollarning ishi erkaklarnikidan past, hatto mutaxassisligi va malakasidan qat'i nazar. Shunday qilib, oliy ma'lumotli ayollar bir toifadagi erkaklardan ko'proq maosh oladilar. Zamonaviy sharoitda oila institutining oldingi ahamiyatini yo'qotishi, uning shaxsiyat va xulq -atvor shakllanishiga ta'sirining zaiflashishi, umuman turmush qurgan oilaning beqarorligi tobora ko'proq qayd etilmoqda. Ajralish natijasida ayollar, qoida tariqasida, o'ta noqulay ahvolda tushib qolishadi: bolalari bilan qolganda, ular to'liq yoki katta darajada moddiy yordamdan mahrum bo'lishadi.

Oiladagi zo'ravonlik, shuningdek, qurbonlari, ayollar va bolalar bo'lgan muhim kriminologik muammo hisoblanadi. Ota -onalar oilasidagi zo'ravonlik va ayollarning kelajakdagi xatti -harakatlari o'rtasida bog'liqlik bor: bolalik va o'smirlilik davrida zo'ravonlik bilan jinoyat sodir etganlarning 80% ota -onasi yoki ularning o'rnini bosgan zo'ravonlik qurbonlari bo'lgan.⁶

Ayollar jinoyatchiligining xususiyatlari an'anaviy qadriyatlarining qadrsizlanishini, zamonaviy jamiyatning axloqiy ko'rsatmalarining xiralashishini aks ettiradi, chunki umuman ayollarning xulq -atvori ko'proq ijtimoiy baholarga, jamiyatda qabul qilingan xulq -atvor modellariga va axloqiy g'oyalarga bog'liq. Ayollar jinoyatchiligining umumiy oldini olish, umuman, jinoyatchilikka qarshi kurash doirasida, zamonaviy jamiyatdagi ayollarning ijtimoiy mavqeyining o'ziga xos xususiyatlarini, u bajaradigan ijtimoiy va rol funksiyalari kompleksini hisobga olgan holda qurilgan. Ayollarning kriminologik harakatlari yosh avlodga eng halokatli ta'sir ko'rsatadi: ulardan o'g'irlik, doimiy ichish yoki fohishalik bilan shug'ullanadiganlar o'z farzandlariga to'g'ri tarbiya bera olmasligi aniq. Ayollar sodir etgan jinoyatlar orasida davlat mulkini o'g'irlash, fuqarolarning shaxsiy mulkini o'g'irlash, firibgarlik, poraxo'rlik, qotillik, talonchilik va boshqa jinoyatlar ko'p. Voyaga etmagan jinoyatchilar orasida qizlar soni ko'payib bormoqda, ular mastlik, ichkilikbozlik, giyohvandlik va fohishalik bilan faolroq shug'ullanmoqda.

Ayollarning jinoyatchilik xatti -harakatlarining sabablarini tushunish ayollar jinoyatchiligining oldini olishda katta ahamiyatga ega. Shuning uchun, ayollarning jinoiy xatti -harakatlarining sabablari haqida gapirganda, qoida tariqasida, bolalikdan, oiladan boshlanadigan butun jinoiy zanjirni tahlil qilish kerak. Shaxsiyatning shakllanishida oilaning shaxsga ta'siri tom ma'noda hayotning birinchi kunlaridan boshlab sodir bo'ladi, u odatda o'smirlilik davrida -shaxsning ijtimoiy rivojlanishi jarayonida alohida ahamiyatga ega bo'lgan davrda, hayoti davomida davom etadi.⁷

Dunyoda o'z joniga qasd qilish ko'paymoqda, bu har yili bir millionga yaqin o'limni keltirib chiqaradi. So'nggi 20 yil ichida o'z joniga qasd qilish 30% dan oshdi va 2016 yilda o'z joniga qasd qilish 10-34 yoshdagi o'limning 2-asosiy sababiga aylandi.

⁶ <https://cyberleninka.ru> "Ayollar tomonida sodir etilgan jinoyatlarning kriminolistik tavsifi".

⁷ <https://mentalhealthx.org> "O'z joniga qasd qilish"

1. So'nggi o'n yil ichida o'z joniga qasd qilish fikrlari yoki xatti-harakatlari tufayli kasalxonaga yotqizilgan bolalar soni ikki baravar ko'paydi.

Bu o'z joniga qasd qilish ko'rsatkichlarining ko'tarilishi har birimizni biz tanigan va sevadigan insonlar hayotga qanday munosabatda bo'lishlariga ko'proq e'tibor berishga chaqiradi.

Birovning hayoti tashqi tomondan yaxshi bo'lib tuyulishi, uning shaxsiy daqiqalarida hammasi yaxshi degani emas. Umuman olganda yoshi 70 dan oshganlar orasida o'z joniga qasd qilish hollari keng tarqalgan. Lekin ba'zi mamlakatlarda bu holat ko'pincha yoshlar orasida uchraydi. Ahvol shunga borib yetganki, 15 dan 29 gacha bo'lganlar orasidagi o'limga olib keluvchi sabablar orasida o'z joniga qasd qilish ikkinchi yirik omil hisoblanadi. "Bu yoshdagilar orasida o'z joniga qasd qilish yo'l harakati falokatlaridan so'ng ikkinchi o'rinda turadi. Bundan tashqari, jins nuqtai nazaridan qarasangiz, 15-29 da bo'lgan ayollar orasida o'z joniga qasd qilish o'limga olib keluvchi omillar orasida birinchi o'rinda turadi", deydi JST mutaxassisi Aleksandra Fleyshmann.

Tadqiqotlarimizning ko'rsatishicha, 25 foiz mahkuma ayollarda turli darajadagi ruhiy chekinishlar mavjud. Bu asosan ichkilikbozlik, giyohvandlik, ruhiyatning buzilishi oqibatidagi xastalik, bosh miya jarohatlari natijasida yuzaga kelgan turli ruhiy xastaliklarning natijasidir.

Ayollar jinoyati o'z-o'zidan yuzaga keladigan jinoyat turi emas. U bevosita oilaviy muhit hamda jamiyat aralashuvida yuzaga keladi. Shu boisdan bu jinoyat turining kriminologik ahamiyati judayam muhim va jois bo'lsa ayanchli ham.

Umumiy profilaktika choralari umuman ijtimoiy hayotning turli sohalaridagi ayollarning ahvolini yaxshilashga yo'naltirilishi kerak: ayollarning mehnat sharoitlarini yaxshilash va yengillashtirish, bandlikdagi tenglik, homiladorlik va bolalar tug'ilishi munosabati bilan ijtimoiy qo'llab-quvvatlashni oshirish; muhtoj oilalarga yordam, bolalarni himoya qilish va oilani muhofaza qilish.

Shunday qilib, federal darajadagi chora -tadbirlar "Sog'liqni saqlash", "Ta'lim", "Arzon va qulay uy -joy" ustuvor milliy loyihalari doirasida ko'zda tutilgan choralarni o'z ichiga olishi mumkin. Ayollarga nisbatan davlat siyosatini belgilovchi Konstitutsiya, qonun hujjatlari va boshqa me'yoriy hujjatlar ijtimoiy tenglik g'oyasiga asoslangan va ayollarning siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy hayotda to'liq va teng ishtirok yetishiga erishish maqsadini belgilab beradi.

REFERENCES

1. Abdullayev Y. Sravnitelniy analiz effektivnosti regionalnoy ekonomiki. - T.: Mehnat, 1987. - 245 s.
2. Adamov V.E. Faktorniy indeksniy analiz. - M.: Statistika, 1977. - 180 s.
3. Baxlanov T.I. Nekotorie voprosi indeksnogo metoda. - M.: Statistika, 1972, -200
4. Djinni K. Srednie velichini. - M.: Statistika, 1970. - 102 s
5. Karaketov Y.M., Usmonaliev M. Jinoyatchilikka qarshi kurashning kriminologik choralari. - T.: O'zbekiston, 1995. - 228 b.
6. Kovaleva L.K. Mnogofaktomoye prognozirovaniye na osnove ryadov dinamiki. - M.: Statistika, 1980. - 210 s
7. <https://articlekz.com/article/20751>
8. <https://cyberleninka.ru/article/n/kriminologicheskaya-harakteristika-zhenskoy-prestupnosti-1>

9. <https://oltinsoy.uz> sayti
10. <https://uz.m.wikipedia.org> “Kiberjinoyat”
11. <https://cyberleninka.ru> “Ayollar tomonida sodir etilgan jinoyatlarning kriminolistik tavsifi”
12. <https://kiberlonika.ru> saysi”Ayollar tomonidan sodir etilgan jinoyatlar”
13. <https://mentalhealthx.org> “O’z joniga qasd qilish”